

VINCZE Ferenc

Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK
Román Filológiai Tanszék
Budapest, Magyarország
vincze.ferenc@btk.elte.hu

A KONTEXTUÁLÁS MÓDSZERTANI LEHETŐSÉGEI EGY ROMÁN NYELVŰ MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETBEN¹

Methodological Possibilities of Contextualisation
in a Hungarian Literary History Written in Romanian

Kontekstualni metodološki potencijali
u istoriji mađarske književnosti na rumunskom jeziku

Egy lehetséges román nyelvű magyar irodalomtörténet előkészületei számos olyan módszertani problémát és kérdést felvetnek, melyek részben az irodalomtörténet-írás módszertanára és gyakorlatára vonatkoznak, részben pedig a román és magyar irodalom közegeinek különböző jelenségeire. A dolgozat elsőként az irodalomtörténet-írás nemzetközi praxisát és ennek a magyar diskurzusra tett hatását járja körül, majd áttekinti az utóbbi húsz–huszonöt év magyar irodalomtudományi tapasztalatait ezzel kapcsolatosan. Ezt követően a román irodalomtörténet-írás némely jellegzetességére kérdez rá, melyek egy készülő román nyelvű magyar irodalomtörténet szempontjából relevánsak lehetnek. Végezetül azon szépirodalmi tendenciák és műfordítást érintő problémák kerülnek sorra, melyek egy ilyen jellegű munka tervezésekor szintén nem megkerülhetőek.

Kulcsszavak: irodalomtörténet-írás, elméleti módszertan, román irodalom, kulturális transzfer

¹ A tanulmány *A másság terei. Kulturális tér-képek, érintkezési zónák a kortárs magyar és román filmben és irodalomban* című OTKA NN 12700. számú és a *Felekezetség és nemzetépítés a magyar és román történelemben a reformációtól a kommunizmusig (különös tekintettel a magyar–román–német kulturális transzferzónákra)* című NKFI 111871. számú projektjeinek keretében készült.

*„Az irodalomtudomány eszméjéhez szükségszerűen hozzátartozik
a találkozás pillanata mint az elismerés esélye
és a téves elismerés kockázata.”*

(David E. Wellbery)

A magyar irodalom történeteinek megírása románul alapvetően legalább három olyan, az irodalomtörténet-írás módszertanát is érintő szempontot vet fel, melyekre reflektálni szükségszerűnek tűnik. Elsődleges aspektusként érdemes megemlíteni a készülő irodalomtörténet narratívájának problematikáját, melynek tematizálása – szülessen az irodalomtörténet magyarul, románul vagy bármely más nyelven – nem megkerülhető. Második aspektusként, emellett természetesen az előzőekhez kapcsolódóan szót lehet ejteni a magyar irodalomtörténet-írás elmúlt huszonöt évének tendenciáiról, melyek összeállításukat tekintve mindenképpen viszonyt létesítenek az irodalomtörténet-írás narratív megalkotottságának elméleti problémáival. Ide tartozik a magyar irodalomtörténet-írás román nyelven történő megjelenésének hagyománya is, mely tradíció részben arra is rávilágíthat, mennyiben és miként irányult egy másik, jelen esetben a román kultúra figyelme a magyar irodalomra és ennek történetére. Harmadik aspektusként említhető meg a magyar irodalom szövegeinek a román irodalom kontextusába történő elhelyezése, mely szempontot a magyar irodalom más kultúrába való bevezetése teheti indokolttá.

Mindhárom fentebb említett aspektus elsősorban ez utóbb jelzett szándék módszertani lehetőségeihez tartozik, azonban mielőtt erre rátérnék, érdemes talán azon kérdést is felvetni, milyen célja vagy szándéka lehet egy román nyelvű magyar irodalomtörténetnek, továbbá hogy ki is a célközönsége egy ilyen munkának.

Bármely nemzeti irodalom más nyelven történő megjelentetése a megismertetés elismerhető és nem vitatható szándékán túl talán egyéb intenciókat is felvethet. Amennyiben Itamar Even-Zohar irodalmi többrendszerének (Even-Zohar 1995, 434–450) elmélete felől közelítünk, vagy általában a rendszerelmélet felől, azonnal felmerül a centrum–periféria problematikája, mely kérdés elsősorban arra vonatkozik, hogyan tudjuk meghatározni a forrás- és célkultúra egymáshoz való viszonyát a többrendszeren belül. Amikor tehát angol vagy német, esetleg francia nyelven jelennek meg a magyar irodalmat prezentáló összegző munkák, a forrás- és célkultúra között sokkal inkább a „világirodalom” ideája felől elgondolva egy hierarchikus viszony bontakozik ki, hiszen a törekvés – a magyar irodalom történetét valamely világnyelven is hozzáférhetővé tenni – alapvetően pozicionálja saját tárgyát magában az irodalomtörténet-írás szándékában. Ezt fogalmazza meg Even-Zohar is, amikor azt állítja, hogy mivel

a nyugati félteke perifériális irodalmi nagyobbbrészt a kisebb nemzetek irodalmával azonosíthatók – bármennyire kellemetlen is ez a megfeleltetés számunkra –, nincs más választásunk, mint beismerni, hogy a nemzeti irodalmak egy bizonyos kapcsolódási csoportján belül – ilyen például az Európa irodalmainak nevezhető tág rendszer – hierarchikus kapcsolatok alakultak ki ezen irodalmak kezdeteitől fogva. A szóban forgó (makro) irodalmi (több)rendszeren belül némelyik irodalom perifériális helyet foglal el, ami csak azt jelenti, hogy gyakran nagymértékben hozzáidomult valamely rajta kívül eső irodalomhoz (Even-Zohar 2007, 213).

Amennyiben figyelembe vesszük más európai irodalmak irodalomtörténetírásában zajló jelenségeket, talán nem felelőtlen az állítani, hogy az angol nyelvű megjelenés az, mely valamifajta domináns célkultúra jelenlétére enged következtetni. Ezen állítást az is megerősíti, hogy már több mint húsz éve akár a francia, akár a német irodalomtörténetírásban jelen van az angol nyelvű összességek publikálásának az igénye és szándéka (Hollier 1989; Wellbery 2004).

Ezzel szemben vagy mindemellett amikor egy román nyelvű magyar irodalomtörténet lehetőségeit és ilyen típusú szándékoltóságát vizsgáljuk, sokkal inkább – és itt ismételtelen hangsúlyozom: elsősorban a világirodalom elképzelt ideája felől – a periférikus párhuzamosságok vagy különbségek, a kulturális átfedések, az egymást határoló irodalmak, hasonló társadalmi és/vagy regionális jelenségek, továbbá ezek irodalmi reprezentációi jelenthetik a kiindulás alapját. Mielőtt azonban fentebb a felvezetésben felsorolt három aspektusra rátérnék, érdemesnek tartottam feltenni azt a kérdést, hogyan pozicionáljuk a forrás- és a célkultúra közegét, mivel bizonyos szempontok, megközelítésmódok, akár összeállítási, sőt narratív szerkesztettségi problémáinak megoldását ezen kérdés implicit, de inkább explicit megválaszolása után érdemes megtenni.

Szegedy-Maszák Mihály már egy 2004-es tanulmányában arra figyelmeztet, hogy

a magyar irodalomtörténetírásnak egyik fő gyengesége abban rejlik, hogy nem elég alaposan vesszük szemügyre külföldi irányzatok elméleti alapvetését. Még az is előfordul, hogy valamely magyar irodalomtörténeti munka inkább csak ürügyként hivatkozik nemzetközi irányzatra; lényegében régi múltra visszatekintő magyar hagyomány folytatására vállalkozik (Szegedy-Maszák 2004, 220–221).

A felütésben felvezetett első aspektusom éppen Szegedy-Maszák ezen megjegyzéséből is kibontható. Az utóbbi három évtized talán egyik legnagyobb hatású irodalomtörténete a Denis Hollier szerkesztésében először 1989-ben ango-

lul, majd öt évvel később franciául is napvilágot látott *A New History of French Literature* című több mint ezer lapos kötet, mely szakít több szempontból is az irodalomtörténet-írás korábbi hagyományaival. Ahogyan azt Hollier az 1989-es angol kötet előszavában megfogalmazza, egy dátum a kiindulópont, mely egy kötet megjelenése, egy szerző halála vagy éppen egy darab színrevitelének vagy bemutatójának időpontja, és e dátumtól előre vagy visszafelé haladva az időben történik meg egy mű, egy jelenség, egy műfaj vagy több eseményen keresztül az intézményesség bemutatása. Mintegy Hollier kiemelten is jelzi, egyetlen szöveg sem született, mely egy alkotó teljes életművét bemutatná (Hollier 1989, XIX–XX.). A részlegesség és a különböző – hangsúlyosan egymásmellettségükben létező – történetek dominálják Hollier irodalomtörténetét, melynek hatástörténetétől a magyar irodalomtörténet-írás sem tekinthet el. Szintén Hollier tudománytörténetileg is kiemelkedő munkájának hatástörténetéhez tartozik az a David E. Wellbery irányította német vállalkozás, mely hasonló elvek és narratív építkezés mentén hozta létre 2004-ben a német irodalom egy olyan történetét, melynek

formai elrendezését és tartalmi válogatását azoknak a feltételeknek a figyelembe vétele motiválta, amelyek az irodalomtörténetet mind intellektuális vizsgálódásként, mind pedig irodalmi műfajként létrehozták. Ez az önvizsgálat kifejezetten illik ehhez a német irodalmi és szellemi hagyományokat bemutató kötethez, hiszen az irodalom történelmi kezelése maga is bizonyítottan német találmány (Wellbery 2017, 43).

Az előszót fogalmazó Wellbery egyrésztől visszautal Hippolyte Taine 1864-ben keletkezett angol irodalomtörténetére, ennek a német irodalomtörténet-írást kiemelő passzusára, ugyanakkor a bevezetés egy későbbi részén jelzi Hollier munkájának jelentőségét, és ennek megkerülhetetlen voltát.

Hollier 1989-es munkája mellett – ha már részben a francia irodalom történetének megírását hoztam példaként – érdemes figyelni a *French global, A new approach to literary history* (McDonald–Suleiman 2011) című 2011-ben megjelent munkára, mely immár húsz év távlatából szemléli a Hollier nevével megidézett szöveget, és mely hangsúlyosan számol a francia irodalom nyelvíleg azonos, de területileg meglehetősen osztott jellegével, és elsősorban a különböző beszédmódok egymáshoz való viszonyára helyezi a súlypontot:

Ebben a kötetben ahelyett, hogy a nemzetre és az irodalmi térre mint a dominanciáért folyó harc színterére – vagy akár a felvilágosodás szabadság-ideáljára – koncentrálnánk, mi inkább azokat az érintkezési pontokat és dialógusfajtákat vizsgáljuk, melyek megalapozzák és információval látják el az irodalmi teret, így például a történelmet, filozófiát, politi-

kát, vallást és földrajzot; ezek nem az irodalmon kívül helyezkednek el, hanem annak fogalmát és történetét tekintve szervesen hozzátartoznak (McDonald–Suleiman 2011, XIX).²

A múlt újraolvasását a jelen olvasásaként is értő *French global* című kötet szerkezeti beosztása a fejezetcímekkel – *Spaces* (terek), *Mobilities* (változékonyság, mozgékonyosság) és *Multiciplities* (sokszerűség) – is jelzi, hogy Hollier kronológiát szem előtt tartó irodalomtörténetéhez képest részben elmozdulás történt a hagyomány szerkezetének vizsgálatakor, s a hangsúlyok elsősorban a szerkezeti összefüggésekre, ezen terek, rendszerek összehasonlítására, átjárhatóságára tevődtek át.

A terek, rendszerek összevetése és a két francia vonatkozású irodalomtörténet mellett érdemes röviden idevonni Galin Tihanovnak az irodalomtörténet-írásra vonatkozó megállapításait. Az egyik elsősorban arra vonatkozik, hogy a nemzetállam, mely alapvetően a nemzeti irodalomtörténetek egyik jelentős kiváltója volt, leáldozóban van, és az új oxfordi angol irodalomtörténet kapcsán megállapítja, hogy ez „arra törekszik, hogy áthelyezze a nagyjában-egészében kimerült nemzeti narratívát a multikulturális globalizmus (megkérdőjelezhető) hangfékvésébe, anélkül hogy érvénytelenítené” (Tihanov 2012, 51). A második pedig a medialitás elméleti felől érkező kérdésfelvetésekre és tendenciákra válaszolva, mintegy azokat figyelembe véve jelenti ki, hogy a közvetítő közegek jelentős átalakulása révén „dinamikus jelentésrétegek archívuma jön létre, melyhez bármikor szabadon hozzá lehet tenni, vagy el lehet venni belőle. Teljesen eltűnik a határ szerző és olvasó közt, csakúgy, ahogy a befogadélmélet és a hagyományos irodalomtörténet alapjai is felszámolódnak” (Tihanov 2012, 52).

A Hollier-féle és az azt követő francia irodalomtörténet vagy éppen Tihanov megállapításait, továbbá ezen szövegek az irodalomtörténet narratíváját érintő felfogását figyelembe véve érdemes feltenni a kérdést, milyen rendszerben és milyen szerkesztettségben lehet és célszerű a magyar irodalom történetét románnal megírni. És ezzel el is érkezünk a második aspektusom első részéhez. A nemzetközi vonatkozások figyelembe vétele mellett nem szabad eltekintenuk attól sem, hogy egy leendő román nyelvű magyar irodalomtörténet mintegy nem mehet el reflektálatlanul a magyar irodalomtörténet-írás hagyománya mellett sem, hiszen a magyar irodalom átadásának és közvetítésének akadémikus és tudományos közege és formái, továbbá problémái szorosan hozzátartoznak ahhoz, ahogy a magyar kulturális közeg az irodalomról, hovatovább a magyar irodalomról gondolkodik.

² Vincze Ferenc fordítása.

Tehát a nemzetközi tendenciák reflektálása és mintegy kontextualizációs eszközként való használata mellett érdemes kiemelni azokat az irodalomtörténeteket, melyek az utóbbi harminc évben jelentős módon meghatározták a magyar irodalomtörténetről és ennek írásáról való gondolkodást. Itt alapvetően négy szöveget lehet felsorolni: *A magyar irodalom története 1945–1991* (Kulcsár Szabó 1993), *A magyar irodalom történetei* (Szegedy-Maszák–Veres 2007), *Magyar irodalom* (Gintli 2010), és végül *Geschichte der ungarischen Literatur* (Kulcsár Szabó 2013). A felsorolt négy magyar irodalomtörténet két szempontból is kiegészíti az első aspektust. Először is egy leendő román nyelvű magyar irodalomtörténet viszonyítási pontjai, másodsorban egymáshoz és a nemzetközi tendenciákhoz való viszonyuk révén rajtuk keresztül a fentebb említett magyar kulturális és akadémikus közeg magyar irodalomhoz való viszonyát is szemléltetik. Ezeket alapul véve kijelenthető, az egyszerezős irodalomtörténetek ideje lejárt, hiszen az 1993-as kötetet leszámítva a többi kötet több szerző, mintegy egy közösség munkájaként jelenik meg, és így magától értetődően nem tud – és ami talán fontosabb: nem is akar – egyetlen szempontot, megközelítési módot, elméleti irányzatot képviselni. Míg az 1993-as kötet a korábbi, az irodalmi közbeszédben Spenót néven elhíresült akadémiai munka (Sötér 1962–1964) és ezáltal a magyar irodalomtörténet elsősorban 1945 utáni időszakának újraírására és másfajta, kevésbé ideologikus szempontok alapján történő, inkább poétikai aspektusú újrendezésére vállalkozott, addig a Szegedy-Maszák-féle 2007-es irodalomtörténet a Hollier-féle francia irodalomtörténet módszertanát vette alapul, azonban el is tér ettől:

Az itt olvasható fejezetek általában hosszabbak, vagyis a munka kevésbé széttöredezett, mint a francia irodalom szóban forgó története. A válogatás szempontjainak megállapításakor is eltértünk az ösztönzőül szolgáló kötetben képviselt felfogástól. [...] Mi is törekedtünk kevésbé ismert, vitatható vagy olyan művek taglalására, amelyeket a korábbi évtizedekben kényesnek véltek és elhanyagoltak, de abban a vonatkozásban önállóságra tartottunk igényt, hogy nem korlátoztuk a figyelmet az úgynevezett magas irodalomra. Egyfelől kitértünk az általunk vizsgált jelenségek körét a művelődés különböző területeire – a társművészetektől a lélektanig s a történettudományig –, másrészt sok jelenség összefoglaló mérlegelése helyett egyes művek alapos értelmezését részesítettük előnyben (Szegedy-Maszák 2007, 12–13).

Az eltérések sorolása során felfigyelhetünk arra, hogy a vonatkozási pont kijelölése mellett az interdiszciplinaritás felé mozdul el a Szegedy-Maszák-féle

irodalomtörténet módszertana, sőt az előszóban a főszerkesztő azt is megfogalmazza, hogy a nagy elbeszélések ideje lejárt, és emellett avagy ennek következményeként „sem a korszakot, sem az egyéni életművet ne tekintsük rendező elvnek, vagyis a magyar irodalmat töredezett örökségként mutassuk be” (Szegedy-Maszák 2007, 16). Azonban mindezeknél talán fontosabb megállapítása az előszónak, miszerint

lehet arra hivatkozni, hogy a magyar irodalmat előkelő hely illeti meg a világ örökségében, de számolni kell annak lehetőségével, hogy az irodalmak nemzeti megközelítése történeti jelenség, amelynek nemcsak kezdetét lehet megállapítani, hanem esetleges végére is föl kell készülni. A cél nyilvánvalóan az, hogy a magyar irodalom bizonyos termékei bekerüljenek Európa s a világ örökségébe, ami csakis akkor lehetséges, ha ennek az örökségnek a szerkezete is megváltozik (Szegedy-Maszák 2007, 16).

A korábban általam is feszegetett cél jelenik itt meg, viszont már összefonódva a fentebbi megjegyzéssel, mely az irodalom irodalomtörténetek általi archiválásának nemzeti jellegét kérdőjelezi meg.

A Gintli-féle 2010-es irodalomtörténet alapvetően a poétikai alakulástörténetet választja vezérlő és narratívarendező szempontjául, és mindemellett megfogalmazza azt is, hogy a kötet szerzőinek szükségszerűen választaniuk kellett „az elbeszélés lehetséges szempontjai közül, annak világos belátásával, hogy nem a magyar irodalom történetének, hanem csupán egy lehetséges történetének elbeszélése lehet” (Gintli 2010, 17) a céljuk. Látható módon ez az irodalomtörténet a Szegedy-Maszákéhoz képest visszatérés az egyetlen narratíva és jól érvényesíthető szempont ideájához, ugyanakkor lényeges a hangsúlyozása annak, hogy nem *a*, hanem *egy* történet elbeszélésére vállalkoztak.

Negyedik szöveggként érdemes szólni a Kulcsár Szabó Ernő főszerkesztésében németül megjelent irodalomtörténetről, a *Geschichte der ungarischen Literatur* című kötetéről, mely 2013-ban látott napvilágot. A De Gruyter kiadó gondozásában megjelent irodalomtörténet a történeti-poétikai változások hatás-történetileg irányított folyamatának az irodalmi írásmódban és kommunikációban való vizsgálatát választja narratívateremtő szempontjául, melyben további két aspektus rejtőzik, mégpedig az irodalmi nyelvhasználatnak és a történeti kultúrtechnikák formáinak a változása, melyek az irodalmat a közvetítés minden-kori feltételei szerint rendelkezésünkre bocsátják. E szempontok kiválasztása során a közvetítés, tehát az irodalom mediális feltételei és lehetőségei, továbbá ezek változásai is az irodalomtörténet megírásának aspektusai közé kerülnek, s emellett az előszóban a főszerkesztő, megemlítve a Hollier-féle irodalomtörté-

net pillanatfelvétel-szerű szerkesztési és összeállítási elvét, arra is kitér, hogy a francia irodalomtörténet sem tudja elkerülni a hatástörténeti szituáltság problematikáját (itt mintegy a Szegedy-Maszák-féle irodalomtörténettől is elhatárolódik a szerző), azaz a történeti vagy historizáló elemzések zsákutcájába fut (Kulcsár Szabó 2013, XIII–XIV).

E négy magyar irodalomtörténet egyfelől jelzi a magyar tudományosság irodalomtörténethez való viszonyát, továbbá az erre történő reflexiók azt is felmutathatják, milyen nemzetközi vagy helyi tendenciák és kérdésvetetések irányíthatják egy magyar irodalomtörténet megírását. A második aspektusra való átmenetet a román irodalomtörténet-írás figyelembe vétele jelentheti, és itt elsősorban a román irodalom történeti megközelítésének talán egy kettősségben megragadható formai volta, mégpedig a hagyományos, narratívával rendelkező irodalomtörténetek mellett a szótár- vagy lexikonszerű, a listakánon tulajdonságait magán viselő vállalkozások, melyek kevésbé bevettek a magyar irodalomtörténet-írás hagyományában. Mindezt azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni, hiszen éppen a magyar irodalomtörténet kontextualizálása a formai megközelítésmódot is magával vonhatja, és itt olyan munkákra gondolok, mint például többkötetes *Dicționar general al literaturii române* (Simion 2004–2016) vagy az Aurel Sasu összeállította *Dicționarul Biografic al Literaturii Române* (Sasu 2006). Emellett szükségszerű kiemelni, hogy míg a magyar irodalomtörténet-írásban a kilencvenes évek folyamán, majd a későbbiekben leáldozott az egyszerűsödő irodalomtörténetek időszaka, addig a román diskurzusban sokkal inkább megmaradt ez a forma, például Nicolae Manolescu 2008-ban megjelent irodalomtörténete az egyik legutóbbi ilyen jelentős vállalkozás. Manolescu a több száz oldalas kötet előszavában elsősorban Hans-Robert Jauss recepcióesztétikáját, René Welleknek a történetírást érintő dilemmáit említi, továbbá Fernand Braudel kapcsán a francia Annales-iskolát, és összességében ezek történetiségre és szinkronitásra vonatkozó megállapításaira hivatkozik (Manolescu 2008, 9–13). Amellett, hogy áttekinti a román irodalomtörténet-írás – elsősorban huszadik századi múltját –, George Călinescu 1941-ben megírt munkáját említi ki, s talán nem tévedek nagyot, ha úgy fogalmazok: Manolescu számára ez az egyik leglényegesebb viszonyítási pont. A tradíció felidézése és a hagyományban való benne állás elkerülhetetlensége a 2008-as irodalomtörténet szerzőjének kiemelt szempontja, és ez nem csupán a Călinescu-féle munkára vonatkoztatva fogalmazható meg, hanem irodalomfelfogását és annak értelmezését tekintve is. Manolescu ugyanakkor a borítóra választott Maurits Cornelis Escher litográfia kapcsán (egymást rajzoló két kéz) reflektál az egyszerűjű irodalomtörténet-írás problematikus voltára, és bár a magyar gyakorlattól eltérően nem a több-

szerzőjű praxist tekinti megoldásnak, elméletileg az (újra)értékelés és (újra) értelmezés kiemelésével kísérli meg feloldani az előbbi dilemmáját.³ Éppen a kétkezes írás értelmezésre vonatkoztatható metaforikája teremti meg annak a lehetőségét a Manolescu-féle előszóban, hogy a magyar irodalomtörténet-írás többszerzőség irányába történt elmozdulását kontextualizálni tudjuk a román diskurzusban, hiszen általa egy kiemelt és erős kanonikus pozícióban lévő szerző megállapítása az, mely erre lehetőséget teremt.

Szintén a második aspektus részeként a már megjelent román nyelvű magyar vonatkozású irodalomtörténeti munkákat emelném ki. Itt végeredményben négy munkáról beszélhetünk: Ion Chinezu *Aspecte din literatura maghiară ardeleană* (Chinezu 1930), Nicolae Balotă *Scritori maghiari din România* (Balotă 1981), Gavril Scridon *Istoria literaturii maghiare din România 1918–1989* (Scridon 1996) és végül Szonda Szabolcs *Literatura maghiară din România. Aspecte cronologice și noțiune de bază* (Szonda 2008) szövegeit lehet említeni. Mind a négy munka, mint címük is jelzi, elsősorban a romániai magyar irodalmat voltak hivatottak bemutatni az olvasónak. Arra itt most nincs lehetőség, hogy részletesebben kitérjünk ezen irodalomtörténetek felépítésére, esetleg szemléletmódjának bemutatására, azonban azt mindenképpen érdemes elmondani, hogy a Scridoné, de részben a Balotáé és a Szonda Szabolcsé is (aki a legreflektáltabban és vállaltan teszi ezt) a magyar, azaz a romániai magyar irodalomtörténet-írás diskurzusának jellegzetességeit veszi át, és ennek korszakolásai és hangsúlyai mentén építkezik. Mintegy azt is mondhatjuk, hogy ezek az irodalomtörténeti munkák a romániai magyar irodalomtörténet-írást is olvassák és értelmezik, tehát a román recepció lényeges részét képezik.

Annyit Balotă kapcsán talán mégis érdemes elmondani, hogy a kötet esetében nincs szerepe a korszakoknak: az első rész címe *Galeria scriitorilor*, a másodiké pedig *Confluente literare și artistice româno-maghiare*. Ez utóbbiban a zenei és a képzőművészeti kapcsolatokat tárja az olvasó elé, míg az előbbiben művek elemzésével tűzdelt íróportrék sorakoznak – ez a megoldás mintha a román irodalomtörténet-írás lexikonszerű formai megoldását alkalmazná. Amint ez a kötetek alapján látszik, a román nyelvű magyar irodalomtörténetek elsősorban a romániai magyar irodalmat tematizálják, ezzel mintegy létrehozva és megerősítve azt a lehetőséget és hipotézist, miszerint a magyar és a román irodalom közegei között található még egy entitás, mégpedig a sokat vitatott

³ Vö. „Ez a második elfogadható értelmezés, mely révén a kétkezes kritikai történetről beszélhetünk: ez minden szöveg és az irodalom (újra)értékelését és (újra)értelmezését foglalja magába összességében – végtelen interglosszaris megjegyzéseként. Ezen a nézőponton keresztül kultúránk összessége témák variációinak sorozata.” (Vincze Ferenc fordítása.)

romániai/erdélyi magyar irodalom. Mindez azért tűnik lényegesnek, mert egy román nyelvű magyar irodalomtörténetnek reflektálnia szükséges az előzményekre is valamelyest, és mintegy hagyományként mutathatók fel a korábban említett kötetek, hogy azokat a román irodalomtörténet-írásban korábban, de még a 2000-es évek elején is jelenlévő kísérleteket ne említsem, melyek szintén tematizálták a romániai magyar irodalmat, a leggyakoribb esetben idegen elemként a román irodalom korpuszán belül (Vincze 2008, 144–145), példa erre Marian Popa 2001-ben megjelent monumentális *Istoria literaturii române de azi pe mâine* (Popa 2001) című kötete.

Ilyen értelemben tehát a romániai magyar irodalom román recepciója mindenképpen olyan aspektusként tartható számon, mely szorosan a kontextushoz tartozik, és rajta keresztül vagy ehhez kapcsolódva tematizálni lehet többféle jelenséget is. Szorosan ide kapcsolódóan lehet megemlíteni a román irodalomtörténet-írásban is jelen lévő, területi alapon történő értelmezés eredményeit, hiszen Mihai Cimpoi *O istorie deschișă a literaturii române din Basarabia* című kötete a besszarábiai román irodalom bemutatását vállalja fel. A könyv bevezetésében az orosz nyelv és kultúra környezetében születő román irodalom kapcsán a nyelv, regionalizmus és elzártság aspektusait emeli ki, továbbá – némely magyar interpretációs kísérletekhez hasonlóan – részben a román és a besszarábiai román irodalmak egymáshoz való viszonyát is tematizálja (Cimpoi 1996, 13–14). A voltaképpen részben Cimpoi névvel fémjelzett irodalomtörténeti törekvéseket tekinti át jóval később, már 2010-ben, Ana Bantoș, aki szövegében a Cimpoi-féle irodalomtörténet-írás problémái mellett felmutatja az előzményeket, tehát a térbeliség szempontjait érvényesítő munkákat (Bantoș 2010, 12–13), viszont irodalomtörténete utolsó fejezetében az identitás már Cimpoi szövegében is jelentékeny szerepét továbbgondolva lép a multikulturális irodalmi tér bemutatása felé (Bantoș 2010, 247–271). Cimpoi és többek mellett Bantoș munkái jelenthetik véleményem szerint azt a kontextualizációs hálót, mely révén a határon túli magyar irodalmak szerepe és funkciója kiválóan prezentálható egy román nyelvű magyar irodalomtörténetben.

Végül harmadik aspektusként térnék rá a szépirodalomra, ezen belül magukra a fordításokra, és emellett a román irodalom magyar recepciójának egy jellegzetességére, mely fordítva is működőképesnek látszik. A románra fordított magyar irodalom alapvetően tájékozódási pontot is jelenthet, és nem tekinthetünk el az ezekhez a fordításokhoz született elő- és utószavakról, melyek gyakran irodalomtörténeti értékkel is bírnak. Emellett lényeges szempont, hogy a fordítások megléte megkönnyítheti sok esetben az idézést, a hivatkozásokat, mivel így adott helyen románul is megszólalhat a tárgyalt textus. Példaként lehet itt

említeni Balassi Bálint Célia-ciklusának nem is olyan régen megjelent román fordítását (Balassi 2016), ahol is a kétnyelvű kötethez írt előszó (Dumitru 2016, 11–14), majd utószó (Dumitru 2016, 67–78) nem egyszerűen csak a fordításról vall az olvasóknak, hanem egyúttal Balassi kontextualizálást is elvégzi – elsősorban világirodalmi viszonylatban a reneszánsz költészet berkein belül.

A magyar szépirodalom román irodalomban történő kontextualizálására három példát hoznék. Az első példám a pár éve megjelent *Dilingó* című, a kortárs román irodalmat bemutató antológia, mely elsősorban a román irodalomban „nyolcvanasok” néven számon tartott generáció irodalmát prezentálja (Podoabă–Șef 2008). Az előszóíró Esterházy Péter a szövegeket egyértelműen a magyar irodalomban prózafordulat néven ismert jelenséghez köti, és így felszámolja a román szövegek idegenségét valamelyest. Esterházy így fogalmaz: „mintha a román prózában is olyasmi történt volna a nyolcvanas években, mint nálunk valamelyest korábban; mondjuk most így: megjelent a hagyomány, pontosabban a hagyományoknak egy újfajta olvasata, használata; vagy így: megjelentek a szöveg és valóság kapcsolatára vonatkozó új kérdések” (Esterházy 2008, 7–8). Esterházy erősen kontextualizál itt, s így a „nyolcvanasok” nemzedéke korántsem ismeretlen már, jól kijelölt vonatkozási pontok és keret áll rendelkezésünkre akkor, mikor az antológia szövegeit olvassuk. Emellett az utószóíró Virgil Podoabă hasonló jegyeket kiemelve azt is megemlíti, hogy a nemzedék csoportként jelentkezett – a csoportként való jelentkezés jelensége szintén nem ismeretlen számunkra, és itt ismételtelen egy támpontra bukkanhatunk (Podoabă 2008). Amennyiben a logikát visszafordítjuk, akkor a prózafordulat jelenségét kapcsolni lehet a nyolcvanasok nemzedékének szövegfelfogásához, így a magyar irodalom egy tendenciáját, jelentős változását lehetséges kontextualizálni, mintegy közelebb vinni a román irodalomhoz, sőt – olvasóhoz.

Második példaként lehet említeni a Bodor-próza esetét Ștefan Bănulescu *Cartea milionarului* című szövegével, mely kötetet többek között, vagy inkább elsősorban, úgy is vezettek be a magyar irodalom közegébe, mint amely a *Sinistra körzet* előképe lehet, sőt, előzménye, esetleges hatásait sem lehet kizárni. Nos, ez Bodor *Sinistrája* esetén fordítva is tud működni, és emellett a tereket erősen és hangsúlyosan tematizáló szövegeket szintén lehet Bănulescu kötete kapcsán kontextualizálni, ahogyan erre Bányai Éva a két regény hasonló vonatkozásait tárgyaló tanulmánya is rámutat (Bányai 2015). Ahogyan többek között arra is, hogy a fiktív és referenciális terek egymásba játszása nem idegen egyik szövegtől sem, és így teljesen természetes ezek összeolvasása.

És végül harmadik példaként említeném meg Filip Florian, Florin Lăzărescu, Bogdan Suceava, Ioan Groșan, Lucian Dan Teodorovici, Radu Pavel Gheo szöve-

geit, melyek amellet, hogy bizonyos értelemben folytatói a nyolcvanas nemzedék prózafelfogásának, erőteljesen problematizálják a közelmúlthoz, ennek feldolgozhatóságához való viszonyt, továbbá a múlthoz való hozzáférés tematizálása során magának a hozzáférésnek a mediális feltételeire is rákérdeznek. Mindez szintén lehetőséget biztosít ahhoz, hogy bizonyos szerzőket, adott esetben tematikákat viszonyba lehessen helyezni, mintegy megteremteni ezáltal az ismerőség lehetőségét, és az így feltáruló kontextus nem teljesen idegen és ismeretlen korpuszként teszi megtapasztalhatóvá a magyar irodalmat és ennek történeteit.

A felvezetésben felvázolt három aspektus árnyalt figyelembevételé tehát több irányba is megnyitja a magyar irodalomnak a román irodalom közegében történő kontextualizálását. Úgy vélem, kiemelt fontossággal bír a román irodalom rendezésének, ennek az irodalomtörténet-írásban lecsapódó képzeteinek, értelmezői stratégiáinak áttekintése és vizsgálata, mindezt szintén nem kerülhetjük meg akkor, amikor egy román nyelvű magyar irodalomtörténet megírására vállalkozunk. Mindez ahhoz is hozzájárul, hogy nem egyszerűen egy román nyelven megírt magyar irodalomtörténetet hozunk így létre, hanem egy olyan munka készülhet el, mely a vonatkozási pontok és a kontextualizációs lehetőségek figyelembevételével végeredményben több is lesz egy hagyományos irodalomtörténeti munkánál. Mindennek egyfelől a régió – értsük ez alatt Kelet-Európát – irodalomtörténet-írásának gyakorlatait és módszereit is érintő következményei lehetnek, másfelől – mint ahogy némely példából már eddig is kitűnt – olyan a szövegek műfajait, a megalkotás folyamatait vagy poétikai jellegzetességeit illető párhuzamos tendenciák felfejtésére kerülhet sor, ami mind a román, mind a magyar irodalom interpretációjakor értékes tapasztalatul szolgálhat.

Irodalom

- Balassi Bálint–Bálint Balassi. 2016. *Célia-ciklus–Ciclul Celia*. Ford. Elena Lavinia Dumitru, Sepsiszentgyörgy–Kolozsvár–Bukarest: RHT Kiadó.
- Balotă, Nicolae. 1981. *Scritori maghiari din România*. București: Kriterion.
- Bantoș, Ana. 2010. *Deschidere spre universalism: Literatura română din Basarabia postbelică*. Chișinău: Casa Limbii Române Nichita Stănescu.
- Bányai Éva. 2015. Kulturális és textuális átjárások magyar és román prózaszövegekben I. *Tiszatáj* 69 (10): 64–70.
- Chinez, Ion. 1930. *Aspecte din literatura maghiară ardeleană*. Cluj: Editura Revistei Societatea de mâine.

- Cimpoi, Mihai. 1996. *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*. Chișinău: Editura Arc.
- Dumitru, Elena Lavinia. 2016. Bálint Balassi, poet al iubirii. In Balassi Bálint–Bálint Balassi. *Célia-ciklus–Ciclul Celia*. Ford. Elena Lavinia Dumitru. 11–14. Sepsiszentgyörgy–Kolozsvár–Bukarest: RHT Kiadó.
- Dumitru, Elena Lavinia. 2016. Prefață. In Balassi Bálint–Bálint Balassi. *Célia-ciklus–Ciclul Celia*. Ford. Elena Lavinia Dumitru. 11–14. Sepsiszentgyörgy–Kolozsvár–Bukarest: RHT.
- Esterházy Péter. 2008. Előszó. In *Dilingó: „nyolcvanas nemzedék”, 10 kortárs román novellista*. 5–9. Budapest: Noran Kiadó.
- Even-Zohar, Itamar. 1995. A többrendszerűség elmélete. Ford. Ambrus Judit. *Helikon* 41 (4): 434–450.
- Even-Zohar, Itamar. 2007. A fordítás helye az irodalmi (több)rendszer elméletében. Ford. Janovits Enikő Mária. In *Kettős megvilágítás. Fordításelméleti írások Szent Jeromostól a 20. század végéig*, szerk. Józán Ildikó–Jeney Éva–Hajdu Péter. 209–218. Budapest: Balassi Kiadó.
- Gintli Tibor. 2010. *Magyar irodalom*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Hollier, Denis szerk. 1989. *A New History of French Literature*. Cambridge: Harvard UP.
- Kulcsár Szabó Ernő szerk. 2013. *Geschichte der ungarischen Literatur*. Berlin: De Gruyter.
- Kulcsár Szabó Ernő. 1993. *A magyar irodalom története 1945–1991*. Budapest: Argumentum Kiadó.
- Manolescu, Nicolae. 2008. *Istoria critică a literaturii române: 5 secole de literatură*. Pitești: Paralela 45.
- McDonald, Christie–Suleiman, Susan Rubin szerk. 2011. *French global: A new approach to literary history*. New York: Columbia University Press.
- Podoabă, Virgil. 2008. Utószó. Ford. Koszta Gabriella. In *Dilingó: „nyolcvanas nemzedék”, 10 kortárs román novellista*. 263–274. Budapest: Noran Kiadó.
- Podoabă, Virgil–Șef, Traian vál., szerk. 2008. *Dilingó: „nyolcvanas nemzedék”, 10 kortárs román novellista*. Budapest: Noran Kiadó.
- Popa, Marian. 2001. *Istoria literaturii române de azi pe mâine*. București: Fundația Lucaefărul.
- Sasu, Aurel szerk. 2006. *Dicționarul Biografic al Literaturii Române. I–II*. Pitești: Paralela 45.
- Scridon, Gavril. 1996. *Istoria literaturii maghiare din România 1918–1989*. Cluj: Promedia Plus.
- Simion, Eugen szerk. 2004–2016. *Dicționar general al literaturii române*. București: Editura Univers Enciclopedic.

- Sötér István főszerk. 1962–1964. *A magyar irodalom története I–VI*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézet.
- Szegedy-Maszák Mihály. 2004. Irodalomtörténeti elképzelések a New Literary History című folyóiratban. In *Az irodalomtörténet esélye: Irodalomelméleti tanulmányok*, szerk. Veres András. 215–231. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Szegedy-Maszák Mihály–Veres András főszerk. 2007. *A magyar irodalom története I–III*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Szonda Szabolcs. 2008. *Literatura maghiară din România: Aspecte cronologice și noțiune de bază*. Bukarest–Sepsiszentgyörgy: RHT Kiadó.
- Tihanov, Galin. 2012. Az irodalomtörténet jövője. Három kihívás a 21. században. Ford. Scheibner Tamás. *Korunk* 23 (2): 49–54.
- Vincze Ferenc. 2008. A magyar irodalom román fordítása és recepciója. In *Túl minden határon: A magyar irodalom külföldön*, szerk. Józán Ildikó–Jeney Éva. 134–156. Budapest: Balassi Kiadó.
- Wellbery, David E. 2017. A német irodalom új története. Bevezetés. Ford. Keresztes Balázs. *Kalligram* 26 (7–8): 42–48.
- Wellbery, David E. főszerk. *A New History of German Literature*. London: The Belknap Press of Harvard UP.

METHODOLOGICAL POSSIBILITIES OF CONTEXTUALISATION IN A HUNGARIAN LITERARY HISTORY WRITTEN IN ROMANIAN

A preliminary to a possible history of Hungarian literature in Romanian presents several methodological problems, which partly concern the methodology and practice of writing a literary history, and partly various phenomena in the Romanian and Hungarian literary media. The paper first deals with the international practice of writing a literary history and its influence on Hungarian discourse, then surveys the past twenty or twenty-five years' experience of Hungarian literary studies concerning the topic. Next, it brings up several characteristics of Romanian literary history writing which may be relevant from the viewpoint of writing a history of Hungarian literature in Romanian. Last, it covers issues of fiction and literary translation, which can by no means be bypassed when planning and undertaking such a project.

Keywords: literary history writing, theoretical methodology, Romanian literature, cultural transfer

KONTEKSTUALNI METODOLOŠKI POTENCIJALI U ISTORIJI MAĐARSKE KNJIŽEVNOSTI NA RUMUNSKOM JEZIKU

Priprema jedne potencijalne istorije mađarske književnosti na rumunskom jeziku postavlja brojne metodološke probleme i pitanja, koja se delom odnosne na metodiku i

praksu pisanja istorije mađarske književnosti, a delom na različite pojave u rumunskoj i mađarskoj književnosti. U radu se prvo daje prikaz prakse pisanja istorije književnosti u svetu, kao i njenog uticaja na mađarski diskurs, zatim se daje pregled iskustava mađarske nauke o književnosti u poslednjih dvadeset-dvadesetpet godina. Nakon toga rad se bavi nekim karakterističnim pitanjima pisanja istorije rumunske književnosti koje bi mogle biti relevantne iz perspektive buduće istorije mađarske književnosti na rumunskom jeziku. Na kraju se govori o problemima vezanim za tendencije u beletristici i književnim prevodima koja se ne mogu zaobići kod planiranja rada ovakve vrste.

Cljučne reči: pisanje istorije književnosti, teorijska metodika, rumunska književnost, kulturalni transfer

A kézirat leadásának ideje: 2017. szept. 10.

Közlésre elfogadva: 2017. nov. 10.